

PRZESTRZEŃ IDEOLOGICZNA OPARTA NA POLITYCZNYCH FAKTACH¹

Modelowanie przestrzeni ideologicznej ex-post w oparciu o decyzje parlamentarne

Mikołaj Jasiński²
Uniwersytet Warszawski

Streszczenie: W pracy przedstawiono koncepcję odtwarzania przestrzeni ideologicznej w parlamencie na podstawie głosowań deputowanych. Omówione zostały problemy związane z badaniem ideologii w naukach politycznych. Opierając się na tekstach klasyków współczesnych teorii demokracji przedstawiona została koncepcja ideologii powstającej w działaniu, w odpowiedzi na sytuację polityczną, odróżniając ją od tradycyjnej koncepcji ideologii będącej projektem rzeczywistości. Zaprezentowane zostały teoretyczne i empiryczne argumenty uzasadniające modelowanie przestrzeni ideologicznej ex-post. W artykule przedstawiono własności i interpretację dystansów ideologicznych wyznaczanych zgodnie z przedstawionym podejściem. Zaprezentowano wyniki badań przestrzeni ideologicznej w Sejmie RP szóstej i siódmej kadencji. Omówione zostały również dalsze możliwości analityczne stwarzane przez zaproponowane podejście.

Słowa kluczowe: przestrzenna teoria głosowania, ideologia, przestrzeń ideologiczna ex-post, macierz odległości, zgromadzenie decyzyjne.

THE IDEOLOGICAL SPACE BASED ON THE POLITICAL EVENTS.

Ex-post ideological space's modelling on the basis of parliamentary decisions.

Abstract: *The paper presents the concept of reconstructing the ideological space in parliament on the basis of the MPs' voting. Problems arising during the study of ideology in political science were discussed. A concept of "ideology in action" was presented on the basis of the texts of the classics of*

¹ Autor dziękuje za cenne uwagi dr. Marcinowi Malawskiemu i anonimowym recenzentom. Dziękuje również dr. Markowi Styczniewi, Barbarze Jancewicz i Markowi Bożykowskiemu za pomoc w obliczeniach i liczne podpowiedzi w trakcie prac nad artykułem.

² Mikołaj Jasiński, Zakład Statystyki, Demografii i Socjologii Matematycznej w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego; e-mail: mikoj@is.uw.edu.pl

modern theories of democracy. The concept was presented as contrasted with a traditional concept of ideology as the project of reality. The theoretical and empirical arguments justifying ex-post modeling of the ideological space were presented. The properties and interpretation of the ideological distances defined in accordance with the proposed approach were described. The results of the ideological space in the Sejm of sixth and seventh term were presented. Further analytical capabilities offered by the proposed approach were discussed as well.

Keywords: *spatial voting theory, ideology, the ex-post model of ideological space, the distance matrix, decision-making assembly.*

Pierwszy model decyzyjny odwołujący się do przestrzennego usytuowania decydentów i alternatyw sformułowany przez Harolda Hotellinga (Hotelling, 1929) bazował na ilorazowym pomiarze dystansu. Była to fizyczna odległość między punktami geograficznymi, w których usytuowane zostały hipotetyczne firmy rywalizujące o klientów³. Przyjęcie ilorazowej skali pomiarowej daje znaczne możliwości dalszych analiz: można liczyć średnie dystanse, analizować proporcje odległości, wreszcie posługiwać się różnymi metrykami. Propozycja Hotellinga była jednak modelem ekonomicznym. Wykorzystanie mocnej skali pomiarowej było dobrze uzasadnione – klienci chętniej kupować będą produkty w sklepie, do którego mają bliżej. Można nawet znaleźć argumenty za tym, że ich skłonność do zakupów w danym sklepie będzie odwrotnie proporcjonalna do odległości od sklepu. Sam Hotelling zwrócił uwagę na sensowność rozważania przestrzennych modeli w odniesieniu do polityki. W kolejnych dziesięcioleciach pojawiły się liczne prace, które potwierdziły zasadność przewidywań Hotellinga. Pojęcie przestrzeni ideologicznej wprowadzone niespełna 30 lat później przez Anthony’ego Downs’a (Downs, 1957) stało się stałym elementem zarówno przestrzennych teorii wyborów, jak też przestrzennych teorii zgromadzeń. Jednakże w przeciwieństwie do odległości geograficznej dystans ideologiczny, teoretycznie zrozumiały, wydaje się znacznie trudniejszy do opisu w konfrontacji z rzeczywistością polityczną. Współrzędne punktów w przestrzeni ideologicznej przypisywane głosującym i głosowanym opcjom (punktów idealnych graczy i alternatyw) wydają się zupełną abstrakcją, jeśli nie odnoszą się do konkretnych, mierzalnych kwestii (np. wydatków na różne cele). Co znaczy bowiem współrzędna równa np. 3 na wymiarze lewica-prawica? Nie wpływa to w żaden sposób na wartość twierdzeń o charakterze normatywnym, sformułowanych w ramach przestrzennej teorii

³ Przystępny opis propozycji Hotellinga i innych modeli przestrzennych znajdzie Czytelnik w artykule Grzegorza Lissowskiego „Wprowadzenie do przestrzennej teorii głosowania” (Lissowski, 2003).

głosowania. W twierdzeniach tych przyjmujemy wymiary i punkty idealne jako dane. Problem pomiaru nie musi być rozważany. W momencie jednak, gdy konstruując modele, których celem jest opis i interpretacja rzeczywistości, spróbujemy „zmierzyć” dystans ideologiczny między konkretnymi partiami, staniemy przed nie lada wyzwaniem. Jak wyjść poza niepewne spekulacje publicystów porządkujących podmioty polityczne (partie, polityków) na jakichś wymiarach? Czy skazani jesteśmy na słaby, co najwyżej porządkowy pomiar (partia A jest bliżej partii B niż partii C), albo arbitralne interpretowanie deklaracji ideowych poszczególnych partii?

Celem niniejszego tekstu jest przedstawienie propozycji rzetelnego, a zarazem co najmniej przedziałowego pomiaru dystansu między uczestnikami zgromadzeń decyzyjnych. Spróbuję też przekonać Czytelnika, że metoda ta może być faktycznie traktowana jako sposób określania odległości w przestrzeni ideologicznej.

1. Ideologia na papierze czy ideologia oparta na faktach?

XX wiek nazywany bywa wiekiem ideologii (Śpiewak, 1991). To wówczas próbowano wprowadzić w życie wielkie ideologie będące w istocie wielkimi projektami społecznymi i politycznymi. Ich wdrażanie kosztowało świat wiele milionów istnień ludzkich, wiele złamanych nadziei i marzeń o nowym, wspaniałym świecie. Przymiotnik „wielki” użyty w odniesieniu do tych ideologii odnosi się więc jedynie do ich wpływu na rzeczywistość, nie do ich wartości moralnej. Ideologie te miały charakter całościowy. Paweł Śpiewak pisze, że były „wszechogarniającym systemem” (Śpiewak, 1991: s. 183), ich twórcy utrzymywali istnienie niewidocznej struktury świata i praw historycznych rządzących jego rozwojem. Istotną dla badacza cechą tych konstrukcji była ich jednowymiarowość. Jedynym znaczącym wymiarem była realizacja celu ideologów. Pojęcia polityczne wykorzystywane w tych ideologiach (naród, lud, klasa robotnicza, sprawiedliwy podział, patriotyzm itp.) były jedynie narzędziami wdrażanego eksperymentu, spełniały ponadto funkcje maskujące. Przestrzeń ideologiczna miała zatem jeden wymiar z dwoma punktami: zwolennicy ideologii vs wrogowie ideologii. Ustroje projektowane w taki sposób Sartori (Sartori, 1998) nazywa ustrojami wynikającymi z woli. Takie projekty skazane są z zasady na niepowodzenie, na przekształcenie się „w całkowite przeciwieństwo ustroju planowanego”. Powstały liczne prace opisujące nędzę i upadek ideologii będących takimi totalnymi projektami⁴. Sartori idzie w swoich rozważaniach dalej – zwraca uwagę, że wraz z rozwojem różnych odmian demokracji liberalnych obserwujemy zarazem wyczer-

⁴ Niektóre z nich, to – poza wymienionymi już pracami Sartoriego i Śpiewaka – Aron, 1956; Bell, 1960; Lipset, 1960.

pywanie wszelkich (!) ideologii mających charakter projektów *ex-ante*. „Jest tak, ponieważ teoria liberalnej demokracji to teoria polityczna obejmująca również teorię praktycznego działania” (Sartori, 1998: s. 619). Rzeczywistość polityczna przestaje być zatem prosta i łatwo interpretowalna jak dotychczas. Jakie znaczenie ma dzisiaj, choćby w Polsce, pojęcie „lewicy” i „prawicy”? Długo by przywoływać prace wykazujące różne i zmienne rozumienie tych niegdyś kanonicznych pojęć charakteryzujących przestrzeń ideologiczną⁵. Czy oznacza to, że jesteśmy skazani na próby interpretacji deklaracji polityków, czy też na analizę ich manifestów? Jeśli nawet zdołalibyśmy odzielić warstwę PR-u obecną w tych materiałach, pełniącą w istocie „funkcje mobilizacyjne” (Sartori, 1998: s. 614) od faktycznych podziałów odróżniających podmioty polityczne, to wyniki analizy zawartości zebranego materiału nie mogłyby dać zadowalających rezultatów z dwóch powodów. Po pierwsze, nie ustrzeżemy się mocno arbitralnych decyzji o zakwalifikowaniu różnych wypowiedzi do odpowiednich kategorii ideologicznych, zmiennych przecież w czasie i przestrzeni oraz w kontekście innych zdarzeń politycznych. Po drugie, uzyskany wynik nie pozwoli nam na rzetelne odtworzenie dystansów, a więc wielkości interpretowalnych co najmniej na przedziałowej skali pomiarowej, której tak pożądamy na użytek pogłębionych badań polityki.

Kluczowym pojęciem użytym przez Sartoriego w przywołanym powyżej tekście jest „działanie”. Dobitnie pisze o tym Bernard Crick: „W polityce nie należy upatrywać ani zbioru sztywnych zasad, które będzie się realizować w nieodległej przyszłości (...) lecz pewnego rodzaju działań o charakterze socjologicznym, spełniających antropologiczną funkcję zachowania wspólnoty (...). Polityka jest zatem działaniem.” (Crick, 2004: s. 32, 33). Można więc albo obwieścić koniec ideologii, albo zweryfikować ideologię jako pojęcie. Decyzje polityczne wymagają bowiem moralnego ładu, nie mogą istnieć w etycznej próżni, mieć rachunków jako jedyne swoje uzasadnienie⁶. Decyzje i działania polityczne wytwarzają więc ideologię, a nie – jak dotychczas – odwrotnie: ideologie projektowały działania.

Sartori przedstawia demokrację liberalną jako nie tylko konsekwencję (przyczynę?) upadku wielkich ideologii, ale zarazem miejsce powstawania ideologii będącej odpowiedzią polityków na aktualne potrzeby, niejako *ex-post*. Przekładając te myśli na codzienność polityczną, powiedzieć można, że wyrazem ideologii są konkretne działania kształtujące różne dziedziny życia publicznego – politykę fiskalną państwa, strukturę sądowniczą, politykę rolną, politykę demograficzną itp. – zgodnie z powszechnie przyjętymi zasadami liberalizmu. W liberalnej epoce sceptycyzmu⁷ nie powinno dziwić upadanie dogmatów, w tym także, stabilnych dotychczas, podziałów

⁵ Oto tylko niektóre z nich: Grabowska, 2004; Haman, 2001; Szawiel, 2002; Żukowski, 1992.

⁶ Por. (Sartori, 1998: s. 605)

⁷ Odwołania do programowo sceptycznej postawy obecnej w liberalizmie znaleźć można zarówno w pismach amerykańskich (Fowler, 1978), jak i wśród klasyków europejskiej myśli liberalnej (Hayek, 1960).

budowanych przez rozmaite ideologie. Obecnie, walcząc z kryzysem, odbudowując zaopóźnione gospodarki krajowe, wchodząc w różne ponadkrajowe porozumienia, partie o odmiennych etykietach często nie różnią się zasadniczo między sobą – ugrupowania uczestniczące w różnych „międzynarodówkach” – lewicowych, liberalnych czy konserwatywnych – zmuszone są w parlamentach i rządach podejmować działania mające często więcej wspólnych cech niż różnic. Ich hasła ideologiczne i manifesty, często głoszone z uporem wbrew podejmowanym działaniom, brzmią cokolwiek fałszywie. Wydają się jednak głoszone jakby siłą rozpędu, stanowią PR-owe „opakowanie” dla partii, są rodzajem gry pozorów między partiami i wyborcami. Nie dokonują się wszakże rewolucje ideologiczne, choć polityki państw zmieniają się nieraz diametralnie.

Wyobraźmy sobie hipotetyczne ugrupowanie, które bardzo dobitnie głosi hasła narodowe. Jeśli jednak jego deputowani głoszą w parlamencie za traktatami oznaczającymi ściślejszą ponadkrajową integrację np. z Unią Europejską – ograniczającymi więc suwerenność kraju – to retoryka manifestów tej partii nie powinna mieć znaczenia dla oceny ich pozycji ideologicznej w parlamencie. Kontekst polityczny „przeniósł” tę partię ku pozycjom niezgodnym z jej głoszonymi wcześniej poglądami. Ideologicznie partia ta uległa przekształceniu⁸. Nie jest to przy tym ani nowe, ani naganne. Broniąc polityki, Crick twierdzi, że działania te są wynikiem poszukiwań najefektywniejszej organizacji państwa i społeczeństwa, niezależnie od dotychczasowych doktryn politycznych. „Doktryna polityczna jest (...) próbą osiągnięcia pewnej harmonii w określonej sytuacji politycznej – harmonii będącej jednym z wielu możliwych (tymczasowych) rozwiązań” (Crick, 2004: s. 44). Doraźność więc nabiera charakteru ideologicznego – budując ład w zróżnicowanym społeczeństwie, tworzy ideologię, jednak inaczej – *ex post*.

Ideologia zatem, nawet rozumiana jako „świadomość społeczna” Karola Marksa czy jako niestabilne „derywacje” Vilfredo Pareto⁹, ujawnia się w działaniach podmiotów politycznych. W demokracji liberalnej ideologia jest działaniami politycznymi. Spełnia zarazem dwie osobne, choć zależne funkcje: torów wyznaczanych przez merytoryczne decyzje podmiotów politycznych i platformy komunikacyjnej z wyborcami. W niniejszym artykule zajmuję się ideologią jako rzeczywistością bieżących decyzji podmiotów politycznych. Nie koncentruję się na drugim rozumieniu ideologii jako języka komunikacji z wyborcami, „opakowania” partii, choć mam świadomość, że niektóre szczególnie spektakularne działania mają za cel przede wszystkim pozycjonowanie partii w oczach własnego elektoratu. Analiza PR-owego aspektu działań politycznych jest ciekawym, jednak odrębnym zagadnieniem.

⁸ Osobną kwestią jest wiarygodność tej partii wobec wyborców, jednak są to kwestie wykraczające poza zainteresowania tego tekstu.

⁹ Dociekliwi Czytelnicy, zainteresowani szczegółami przywołanych teorii, znajdą je w dowolnym podręczniku historii myśli społecznej.

Kluczowym pojęciem używanym przeze mnie dotychczas, obok „ideologii”, jest „przestrzeń ideologiczna”. Dalsze rozważania wymagają zastąpienia intuicyjnego rozumienia tego pojęcia przez bardziej precyzyjne sformułowanie. Przez przestrzeń ideologiczną rozumiem teoretyczny model wielowymiarowy, którego punkty reprezentują teoretycznie możliwe stanowiska w kwestiach uwzględnianych w danej rzeczywistości politycznych decyzji (ideologii). Sposób określenia współrzędnych punktów w przestrzeni ideologicznej zależy od metryki i skali pomiarowej przyjętej przy ustalaniu dystansu między punktami tej przestrzeni.

2. Proponowane podejście

Poszukując metody odtwarzania przestrzeni ideologicznej w parlamencie, przyjąłem przedstawione powyżej argumenty jako założenia. Wszelkie próby uzyskania tego wyniku w konsekwencji analizy wypowiedzi polityków czy też badania dokumentów programowych uznałem zatem nie tylko za nierzetelne, ale przede wszystkim nie-trafne – rozmiijające się z istotą badanego zjawiska. W podejściu proponowanym w tym tekście zdecydowałem się jako jedyne źródło danych przyjąć decyzje podmiotów politycznych (klubów parlamentarnych czy pojedynczych deputowanych) – głosowania¹⁰. Podmioty polityczne, głosując zgodnie, dają wyraz bliskości, zaś niezgodnie – dystansu ideologicznego (politycznego). Już na tym wstępnym i ogólnym etapie można sformułować dwie uwagi interpretacyjne.

Po pierwsze, przyjmując takie podejście, liczyć się należy z większą „ruchliwością ideologiczną” podmiotów politycznych. Jest to bezpośrednia konsekwencja przyjęcia założenia o „ideologii wynikającej z działań”. Z drugiej jednak strony, jeśli przyjąć istnienie (powstawanie) ideologicznych doktryn ukrytych gdzieś za chaosem zdarzeń i wpływających na decyzje polityczne¹¹, to proponowana metoda – poprzez analizę głosowań zebranych w długim czasie – pozwoli na pośrednie odtworzenie „ukrytych” wymiarów. Można się spodziewać, że np. decyzje ugrupowania bardziej „ekologicznego” będą w długim czasie bardziej „ekologiczne” od zachowań partii mniej „ekologicznej”.

Po drugie, wątpliwości może wzbudzić obserwacja głosowań ugrupowań pozostających długo w koalicji rządowej. Z zasady ugrupowania te głosują przeciw zgodnie. Czy zatem pozycja ideologiczna (punkt idealny) tych partii jest identyczna?

¹⁰ Zachęcające wcześniejsze próby wykorzystania głosowań do ustalania pozycji ideologicznej podmiotów politycznych opisane zostały w interesującej pracy Jacka Mercika i Andrzeja Małkiewicza (Mercik, Małkiewicz, 2003).

¹¹ Niektórzy komentatorzy polityki mówią na przykład o tworzeniu się wpływowej ideologii *gender* czy ideologii zwanej *ekologizmem*.

Jeśli analizie poddamy wyłącznie tzw. ważne głosowania, a więc takie, które są kluczowe dla polityki rządu lub partii opozycyjnych (często jest wówczas zarządzana w klubach dyscyplina głosowania), to zgodnie z przedstawionym podejściem można się spodziewać, że partiom koalicyjnym będzie przypisany jeden punkt idealny. Ich pozycję ideologiczną rzeczywiście w znacznej mierze określa fakt współtworzenia koalicji rządowej, tak samo jak na spodziewaną bliskość punktów idealnych partii opozycyjnych wpływa fakt, że są... opozycją. Jeśli partie tworzące rząd nie głosowałyby z zasady w kluczowych kwestiach identycznie, to koalicja rządowa byłaby fikcją. Mielibyśmy w istocie rząd mniejszościowy, w którym premier lub ministrowie zawieraliby doraźne koalicje w konkretnych sprawach. To osobna, skądinąd interesująca kwestia, którą można z powodzeniem badać w prezentowany sposób. Analizie dystansu między ugrupowaniami koalicyjnymi służyć może badanie wszystkich głosowań, najlepiej z wyłączeniem tzw. ważnych głosowań. „Nieważne” głosowania bywają realizacją różnych doraźnych i mało spektakularnych polityk podmiotów politycznych. Badanie takie w szczególności jest użyteczne w badaniu dystansów ideologicznych między poszczególnymi deputowanymi tworzącymi różne niejawne alianse, realizujących różne lokalne czy branżowe polityki.

2.1. Określenie miary dystansu między parlamentarnymi ugrupowaniami

Oznaczenia:

i, j – ugrupowania parlamentarne,

$d_{i,j}$ – dystans między ugrupowaniami i, j ,

p_{it}, p_{jt} – odsetki deputowanych z ugrupowań i, j głosujących „za” w t -tym głosowaniu

q_{it}, q_{jt} – odsetki deputowanych z ugrupowań i, j głosujących „przeciw” w t -tym głosowaniu,

g_{ijt} – zmienna określona dla trójki (i -te ugrupowanie, j -te ugrupowanie, t -te głosowanie), przyjmująca wartości 0 i 1 (0 jeśli modalne¹² t -tego głosowania w ugrupowaniach i, j są równe, 1 – w przeciwnym razie).

Ustalenie miary dystansu ideologicznego między dwoma ugrupowaniami parlamentarnymi (klubami, kołami itp.) na podstawie ustalonych głosowań możliwe jest na dwa sposoby:

¹² Modalna (dominanta) – parametr statystyczny równy najczęstszej wartości zmiennej statystycznej. W omawianym przypadku przez modalną pewnego głosowania rozumiem opcję najczęściej wybieraną w tym głosowaniu przez deputowanych danego ugrupowania. Jeżeli wynik t -tego głosowania ma w i -tym ugrupowaniu rozkład wielomodalny, to zmienna g_{ijt} przyjmuje wartość zerową również, gdy którakolwiek modalna głosowania w tym ugrupowaniu jest równa modalnej w j -tym ugrupowaniu.

- a) Jako średni odsetek deputowanych obu ugrupowań, którzy podczas n głosowań głosowali przeciwnie (w moich obliczeniach uwzględniłem tylko głosy „za” i „przeciw”):

$$d_{i,j}^a = \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n \frac{|p_{it} - p_{jt}| + |q_{it} - q_{jt}|}{2}.$$

- b) Jako odsetek głosowań (w grupie n głosowań), w których ugrupowania głosowały odmiennie (porównanie modalnych wewnątrz ugrupowań):

$$d_{i,j}^b = \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n g_{ijt}.$$

Zanim przedstawię wyniki moich badań, omówię najważniejsze własności formalne i uwagi interpretacyjne obu miar.

Własność 1

Obie miary (d^a oraz d^b) spełniają aksjomaty odległości:

- aksjomat identyczności

$$d_{i,i} = 0$$

- aksjomat symetrii

$$d_{i,j} = d_{j,i}$$

- nierówność trójkąta

$$\forall i, j, k: d_{i,k} \leq d_{i,j} + d_{j,k}.$$

Dowód

Ograniczę się do dowodu spełniania przez obie miary nierówności trójkąta, dowód pierwszych dwóch aksjomatów, jako oczywistych, pozostawiając dociekliwym Czytelnikom.

d^a

Skorzystamy ze znanej własności: $|a + b| \leq |a| + |b|$

$$\begin{aligned} d_{i,k}^a &= \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n \frac{|p_{it} - p_{kt}| + |q_{it} - q_{kt}|}{2} = \\ &= \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n \frac{|p_{it} - p_{kt} + p_{jt} - p_{jt}| + |q_{it} - q_{kt} + q_{jt} - q_{jt}|}{2} = \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 &= \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n \frac{|(p_{it} - p_{jt}) + (p_{jt} - p_{kt})| + |(q_{it} - q_{jt}) + (q_{jt} - q_{kt})|}{2} \leq \\
 &\leq \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n \left(\frac{|p_{it} - p_{jt}| + |q_{it} - q_{jt}|}{2} + \frac{|p_{jt} - p_{kt}| + |q_{jt} - q_{kt}|}{2} \right) = d_{i,j}^a + d_{i,k}^a.
 \end{aligned}$$

d^b

Niech $nd_{i,j}^b = l$ oraz $nd_{i,k}^b = m$, czyli rozważając n głosowań stanowiska ugrupowań i, j różnią się w l głosowaniach, zaś stanowiska ugrupowań j, k różnią się w m głosowaniach.

Jeżeli l -ka głosowań różniących stanowiska ugrupowań i, j nie zawiera żadnego głosowania spośród m głosowań różniących stanowiska ugrupowań j, k , to liczba głosowań różniących stanowiska ugrupowań i oraz k jest równa dokładnie $l + m$, czyli $nd_{i,k}^b = l + m$.

W przeciwnym razie $nd_{i,k}^b < l + m$.

Wynika stąd natychmiast, że $d_{i,k}^b \leq d_{i,j}^b + d_{i,k}^b$.

Własność 2

Obie odległości są unormowane:

$$0 \leq d_{i,j} \leq 1.$$

Wartości omawianych metryk można przedstawiać zarówno w postaci ułamków, jak i procentów.

Własność 3

Obie odległości są interpretowalne jako odsetki skończonych zbiorów zdarzeń (głosowań) lub jednostek (głosujących). Istnieje określone i interpretowalne 0 oraz interpretowalny iloraz $d_{i,j}^a / d_{k,i}^a$. Są więc wyznaczone na ilorazowej skali pomiarowej.

Uwagi do metryki d^a

W moich analizach wyznaczałem metrykę d^a , posługując się odsetkami odnoszonymi do deputowanych **obecnych podczas głosowania**. Analizować można jednak również odsetki odnoszone do **wszystkich członków ugrupowania** parlamentarnego (klubu, koła). Nieobecność deputowanych traktujemy wówczas jako osobne zachowanie. Jeżeli na przykład w głosowaniu uczestniczyła połowa członków klubu parlamentarnego i wszyscy obecni głosowali „za”, to biorąc pod uwagę tylko głosujących przyjmujemy, że wszyscy głosowali „za”, zaś uwzględniając wszystkich członków klubu (również nieobecnych) przyjmujemy, że $\frac{1}{2}$ klubu głosowała „za”. Podejście pierwsze wzmacnia dystanse między ugrupowaniami różniącymi się stanowiskami i pozwala lepiej analizować jednoznaczne strategie klubów. Nie pozwala jednak uwzględnić w analizach „grania nieobecnością”. Zdecydowałem się na wybór podejścia pierw-

szego, aby ułatwić ogólną prezentację modelu. W razie bardziej szczegółowych analiz należałoby z pewnością porównywać wyniki uzyskane w obu podejściach.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na niebezpieczeństwo łatwego popełnienia tzw. błędu ekologicznego – jednostką obserwacji jest klub, a nie poseł. Dlatego badamy przeciętne odsetki posłów z poszczególnych klubów. W serwisie „sejmometr.pl”¹³ wskaźnik zgodności głosowań klubów ustala się, licząc najpierw dla każdego posła przeciętny odsetek głosowań zgodnych z głosowaniami poszczególnych posłów i to jest podstawą wyznaczania wskaźnika zgodności głosowania klubów. Podejście to wydaje się niewłaściwe.

Poniżej przedstawiam dwa przykłady ilustrujące zaprezentowaną metrykę.

Przykład 1

wszyscy posłowie klubu A głosują „za”

wszyscy posłowie klubu B głosują „przeciw”

Odległość w tym głosowaniu równa się:

$$d_{A,B}^a = \frac{|1-0| + |0-1|}{2} = 1.$$

Przykład 2

wszyscy posłowie klubu A głosują „za”

wszyscy posłowie klubu B wstrzymują się od głosu lub są nieobecni na sali¹⁴

Odległość w tym głosowaniu równa się:

$$d_{A,B}^a = \frac{|1-0| + |0-0|}{2} = \frac{1}{2}.$$

Wyniki te wydają się sensownie interpretowalne i zgodne z intuicjami.

Uwagi do metryki d^b

Metryka bazująca na porównaniach modalnych stanowisk klubów jest szczególnie rekomendowana do analizy tzw. głosowań ważnych. W głosowaniach tych, jak wspomniałem, często zarządza się dyscyplinę głosowania w klubach parlamentarnych i rzeczywiście odsetek parlamentarzystów łamiących dyscyplinę jest z zasady nikomy. Poza tym interesuje nas w tym momencie właśnie jednolite stanowisko ugrupowania.

Warto też podkreślić, że metryka d^b służyć może ustalaniu dystansów między pojedynczymi deputowanymi na podstawie różnic ich zachowań w poszczególnych głosowaniach.

¹³ Zob. <http://sejmometr.pl/>

¹⁴ Aby, badając tylko głosujących, uniknąć dzielenia przez zero, przyjąłem wówczas odsetek głosujących zarówno „za”, jak i „przeciw” równy 0.

2.2. Rekonstrukcja przestrzeni ideologicznej

Dla ilustracji proponowanego podejścia przeanalizowałem głosowania z pierwszych 100 dni szóstej i siódmej kadencji Sejmu RP. Zdecydowałem się na taki wybór ze względu na znaczne generalne podobieństwo obu okresów, a zarazem istotne, stosunkowo łatwo opisywalne różnice. Przede wszystkim w obu kadencjach mamy do czynienia z tą samą koalicją rządową PO i PSL oraz PiS jako jej głównym antagonistą. W obu kadencjach rolę „trzeciej siły” spełnia ugrupowanie (ugrupowania) określające się jako lewicowe. Tu jednak podobieństwa się kończą. W obecnej, siódmej kadencji działaczom tzw. lewicy wyrosła konkurencja. Politycy SLD dominujący w szóstej kadencji w klubie Lewica i Demokraci (LiD) nie mieli rywala w wyznaczaniu „lewicowego” bieguna. Obecnie rywalizują z Ruchem Palikota (RP). Interesujące wydaje się, jak znaczący w przestrzennej konfiguracji jest ów biegun, jakie są pozycje (punkty idealne) obu konkurentów – zarówno wzajemne, jak i wobec pozostałych ugrupowań. Dość podobnie zmieniła się po ostatnich wyborach sytuacja tzw. prawicy. Emancypujący się politycy Solidarnej Polski (SP) powołali nowy klub parlamentarny. W rzeczywistości jednak liczba posłów SP jest znacznie mniejsza niż macierzystego PiS-u. To różni sytuację „lewicy” i „prawicy” w Sejmie. Świadomie podkreślam umowność obu etykiet, gdyż – jak się wydaje – od dawna pojęcia te nie wyznaczają istotnego sporu politycznego w naszym parlamencie, ustępują sporowi na innym wymiarze. Ilustracja nowej sytuacji jest możliwa właśnie dzięki prezentowanemu modelowi.

Pierwsze 100 dni każdej kadencji uznaje się często za okres znaczący nie tylko ze względu na okrągłą w naszej kulturze systemu dziesiętkowego liczbę. Jest to w parlamencie z reguły czas ważnych decyzji: powstają koalicje rządowe, formują się gabinety, parlament decyduje o obsadzie najważniejszych stanowisk (marszałka, szefów komisji itp.). Na początku kadencji niejednokrotnie głosowane są najważniejsze i najtrudniejsze ustawy – koalicje rządowe mają wtedy szansę zdążyć wdrożyć rozwiązania do końca kadencji, licząc dodatkowo na to, że ewentualne społeczne koszty zmian nie będą tak dotkliwe i pamiętane przez wyborców podczas następnej kampanii wyborczej. Dlatego analiza zachowań ugrupowań parlamentarnych z okresu 100 pierwszych dni może być bardzo cennym źródłem informacji o relacjach w nowo tworzonych strukturach politycznych – parlamentarnych i rządowych¹⁵.

W szóstej kadencji był to okres powstawania i stabilizowania się sojuszu PO i PSL po rządach PiS, Samoobrony i Ligi Polskich Rodzin. Koalicja PO i PSL tworzo-

¹⁵ Sensownie można by uzasadniać również wybór „ostatnich 100 dni” parlamentu jako czasu, w którym partie starają się podejmować działania odróżniające je od innych ugrupowań – w trosce o wyrazistą pozycję ideologiczną w nadchodzących wyborach. Znaczenie tych działań należałoby wiązać ze wspomnianym aspektem ideologii jako platformy komunikacji z wyborcami. Porównanie pozycji ideologicznych ugrupowań na początku i końcu kadencji parlamentu może być źródłem interesujących wniosków.

na była bez wątplenia w wyraźnym antagonizmie wobec PiS. Niewątpliwie spajało to młodą koalicję i wyznaczało główną oś podziału. Interesujące w tym kontekście będzie zaobserwowanie pozycji LiD. Początki siódmej kadencji, obok formalnych podobieństw, różniły się znacząco od okresu sprzed 4 lat. Koalicja rządowa faktycznie istniała i choć ze względów arytmetycznych Platforma mogła wejść w koalicję z RP czy też SLD, szybko zadeklarowano chęć zachowania ciągłości koalicji rządowej. Tym razem jednak spory polityczne nie pełniły tak spajającej funkcji jak poprzednio. Konflikty wokół refundacji leków czy ustaw emerytalnych pokazały liczne niespójności w koalicji. Równocześnie obok tradycyjnie twardej opozycji (PiS i wyrosłej z niej SP) pojawił się klub RP próbujący prezentować się jako alternatywa dla PSL. Można się więc spodziewać pewnych różnic w relacjach między klubami w obu kadencjach.

Pierwsze 100 dni w szóstej kadencji Sejmu to pierwszych 10 posiedzeń, zaś w siódmej – pierwszych 8 posiedzeń. W moich badaniach uwzględniłem wszystkie głosowania przeprowadzone w tych okresach (387 głosowań w 6. kadencji i 333 głosowania w 7. kadencji)¹⁶. Na użytek analiz wybrałem też tzw. ważne głosowania (30 głosowań z pierwszych 100 dni szóstej kadencji i 35 głosowań z pierwszych 100 dni siódmej kadencji) – analizując stenogramy, wybrałem te kwestie, które najpoważniej dzieliły poszczególne kluby. Poza ograniczeniem analiz do głosowań, w których kluby głosowały jednolicie, pozwoliło to zarazem uniknąć przeceniania kwestii, w związku z którymi przeprowadzono wiele głosowań, np. z uwagi na liczne poprawki do ustawy budżetowej. W siódmej kadencji zamiast analizować 199 głosowań nad budżetem, wybrałem cztery: trzy głosowania nad kluczowymi poprawkami oraz głosowanie nad całością ustawy budżetowej¹⁷.

Na podstawie zgromadzonego materiału wyznaczyłem macierze odległości między poszczególnymi klubami. Wśród ugrupowań nie pominąłem posła niezrzeszonego (poseł mniejszości niemieckiej).

Lista ugrupowań wraz z użytymi oznaczeniami:

Szósta kadencja

- PO – Klub Parlamentarny Platforma Obywatelska
- PiS – Klub Parlamentarny Prawo i Sprawiedliwość
- PSL – Klub Poselski Polskiego Stronnictwa Ludowego
- LiD – Klub Poselski Lewica i Demokraci
- niez. – poseł niezrzeszony

Siódma kadencja

- PO – Klub Parlamentarny Platforma Obywatelska

¹⁶ Dziękuję Ośrodkowi Informatyki Sejmu za udostępnienie potrzebnych danych.

¹⁷ Lista głosowań „ważnych” znajduje się w Aneksie.

PiS – Klub Parlamentarny Prawo i Sprawiedliwość

PSL – Klub Parlamentarny Polskiego Stronnictwa Ludowego

LiD – Klub Poselski Sojusz Lewicy Demokratycznej

RP – Klub Poselski Ruch Palikota

SP – Klub Parlamentarny Solidarna Polska

niez. – poseł niezrzeszony

Macierze odległości¹⁸

Tabela 1. Szósta kadencja, posiedzenia: 1-10. Wszystkie głosowania (metryka d^a)

	PO	PiS	PSL	LiD	niez.
PO	0	0.62	0.01	0.51	0.40
PiS	0.62	0	0.61	0.23	0.25
PSL	0.01	0.61	0	0.50	0.39
LiD	0.51	0.23	0.50	0	0.30
niez.	0.40	0.25	0.39	0.30	0

Tabela 2. Szósta kadencja, posiedzenia: 1-10. „Ważne” głosowania (metryka d^b)

	PO	PiS	PSL	LiD	niez.
PO	0	0.73	0.00	0.30	0.47
PiS	0.73	0	0.73	0.67	0.40
PSL	0.00	0.73	0	0.30	0.47
LiD	0.30	0.67	0.30	0	0.57
niez.	0.47	0.47	0.47	0.57	0

Tabela 3. Siódma kadencja, posiedzenia: 1-8. Wszystkie głosowania (metryka d^a)

	PO	PiS	PSL	SLD	RP	SP	niez.
PO	0	0.83	0.02	0.71	0.40	0.81	0.21
PiS	0.83	0	0.81	0.19	0.52	0.05	0.65
PSL	0.02	0.81	0	0.71	0.40	0.80	0.21
SLD	0.71	0.19	0.71	0	0.43	0.17	0.65
RP	0.40	0.52	0.40	0.43	0	0.52	0.40
SP	0.81	0.05	0.80	0.17	0.52	0	0.64
niez.	0.21	0.65	0.21	0.65	0.40	0.64	0

Tabela 4. Siódma kadencja, posiedzenia: 1-8 . „Ważne” głosowania (metryka d^b)

	PO	PiS	PSL	SLD	RP	SP	niez.
PO	0	0.83	0.06	0.54	0.60	0.86	0.51
PiS	0.83	0	0.80	0.54	0.63	0.17	0.40
PSL	0.06	0.80	0	0.60	0.66	0.83	0.49
SLD	0.54	0.54	0.60	0	0.40	0.49	0.54
RP	0.60	0.63	0.66	0.40	0	0.60	0.69
SP	0.86	0.17	0.83	0.49	0.60	0	0.43
niez.	0.51	0.40	0.49	0.54	0.69	0.43	0

Przedstawienie macierzy odległości między ugrupowaniami stwarza możliwości wielorakich analiz. Wspomnę o niektórych w dalszej części tekstu. Teraz zwrócę uwagę na trzy obserwacje. Pobieżne przyjrzenie się niektórym wynikom stwarza okazję do interesujących wniosków. Nie dziwi znaczna bliskość koalicji rządowej (PO i PSL), choć zwraca uwagę wzrost dystansu w siódmej kadencji: w 6% „ważnych” głosowań klub PSL głosował odmiennie niż koalicjant. Nie dziwi również największy dystans między PO a PiS oraz SP. Widać jednak dystans między ugrupowaniami walczącymi o miano prawdziwej „prawicy”. Warto wreszcie zauważyć interesującą relację między SLD i RP. Jeśli ograniczymy się jedynie do ważnych głosowań, dystans między ugrupowaniami koalicji rządowej a SLD i RP jest podobny. W tych spektakularnych głosowaniach obie partie konkurujące o miano naprawdę lewicowej podobnie odróżniają się od rządu – około 60% (+/- 6%) głosowań różni ich stanowiska od PO i PSL. Jednak jeśli uwzględnimy wszystkie głosowania, okazuje się, że SLD odróżnia się od koalicji rządowej znacznie bardziej niż RP. Wskazywać to może na dylemat Ruchu Palikota: uwiarygodnić się jako godny zaufania współpracownik rządu i PO czy walczyć o to, kto jest najbardziej lewicowym klubem w Sejmie.

Graficzna ilustracja przestrzeni ideologicznej ex-post

Dysponując macierzą odległości, można pokusić się o próbę graficznej ilustracji uzyskanych wyników. Posłużyłem się w tym celu skalowaniem wielowymiarowym metodą *Proxscal*¹⁹. Zakładając dwuwymiarową przestrzeń, uzyskałem we wszystkich przypadkach bardzo dobre dopasowania modelu do uzyskanych wyników (wartości *stress* od 0.00004 do 0.007, co po skontrolowaniu przez skrajnie niedopasowany model o równych odległościach dawało od 0.1% do 8% maksymalnej wartości *stress*).

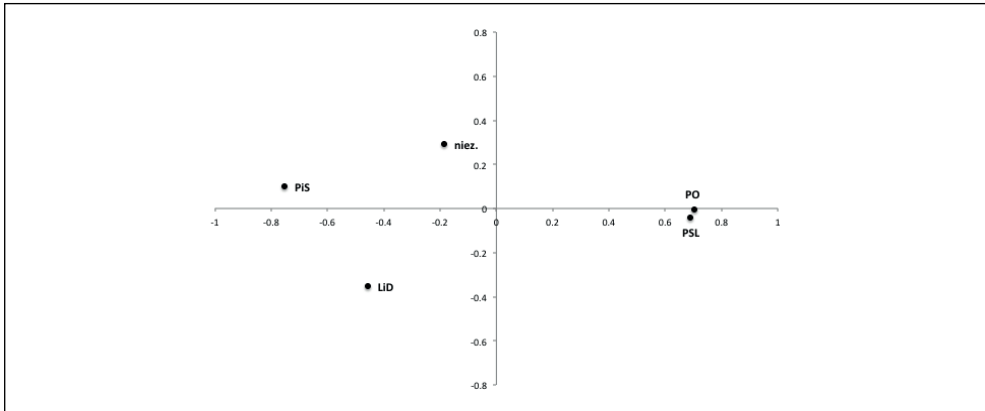
Poniżej przedstawiam graficzne prezentacje przestrzeni ideologicznej odtworzonej na podstawie głosowań.

Osie na powyższych rysunkach nie wyznaczają wymiarów – spełniają wyłącznie funkcję pomocniczą. Pozostawiłem je po to, by ułatwić porównywanie odległości. Współrzędne poszczególnych punktów są zgodne z wyznaczonymi odległościami. Zostały jednak ustalone z dokładnością do ortogonalnego przekształcenia przestrzeni, a więc obrotu i przemnożenia przez stałą²⁰.

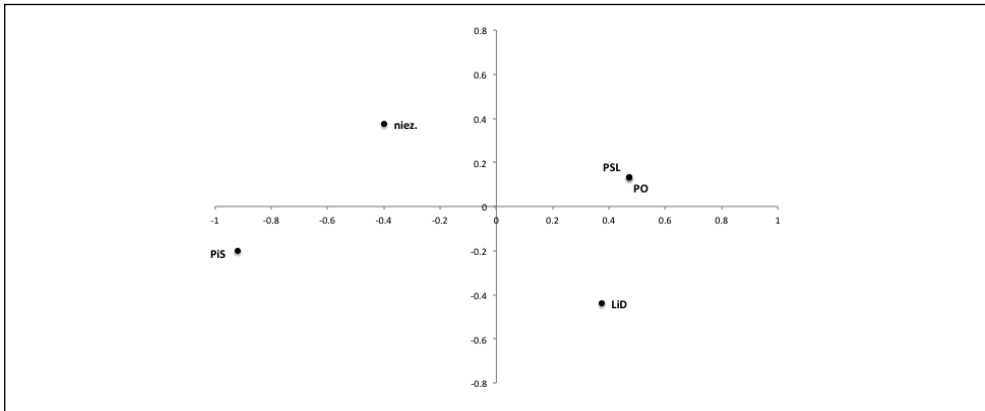
¹⁸ Ze względów porządkowych w tekście przedstawiam jedynie pojedyncze macierze odległości: dla wszystkich głosowań wyznaczone na bazie metryki d^a (średnie odsetki posłów głosujących przeciwnie), zaś dla głosowań ważnych – na bazie metryki d^b (porównanie modalnych). Wszystkie macierze odległości dostępne są w Aneksie.

¹⁹ *Proxscal* to nazwa jednej z iteracyjnych metod skalowania wielowymiarowego służącej do wyszukiwania „ukrytej” struktury obiektów w przestrzeni zredukowanej według przyjętych założeń (np. dla ustalonej liczby wymiarów) na podstawie macierzy odległości między obiektami. Kryterium przyjętym w metodzie *Proxscal* jest minimalizacja sumy kwadratów odchyłeń odległości wynikowych od odległości pierwotnych (wejściowych). Funkcja *stress* (*standardized residual sum of squares*) jest miarą niedopasowania modelu. Informacje na temat rozmaitych metod skalowania wielowymiarowego znajdzie Czytelnik m.in. w podręcznikach do wielu pakietów statystycznych (SPSS, Statistica itp.).

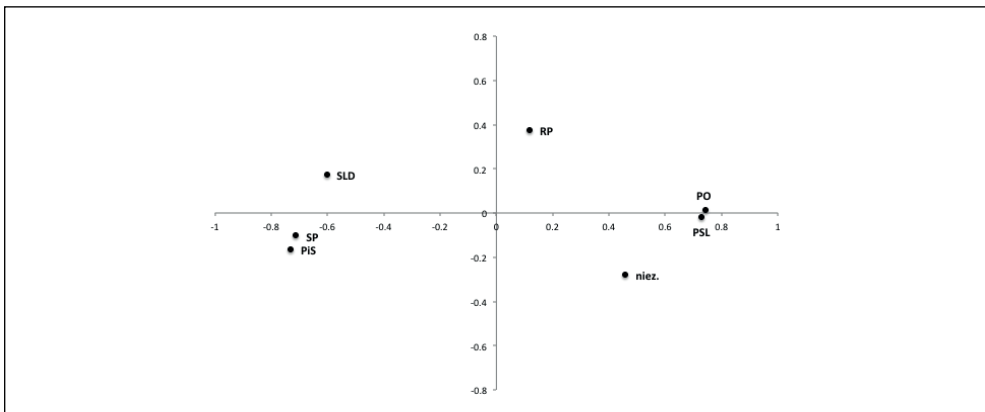
Rysunek 1. Szósta kadencja, posiedzenia: 1-10. Wszystkie głosowania

Rysunek 2. Szósta kadencja, posiedzenia: 1-10. „Ważne” głosowania

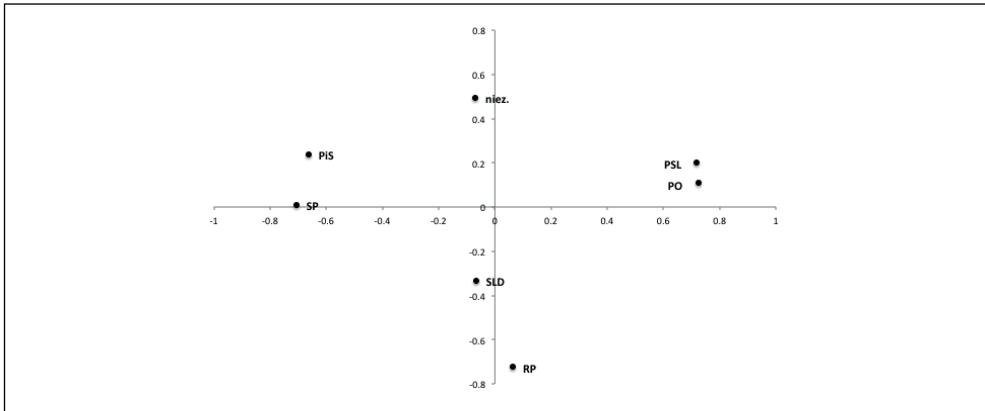

Rysunek 3. Siódma kadencja, posiedzenia: 1-8. Wszystkie głosowania

²⁰ Tzw. przekształcenie podobieństwa jest dla skali ilorazowej przekształceniem dopuszczalnym.

Rysunek 4. Siódma kadencja, posiedzenia: 1-8. „Ważne” głosowania

2.3. Możliwości interpretacji. Wybrane zastosowania.

Wymiary przestrzeni wymagają rzecz jasna interpretacji. Jest to w istocie temat osobnej publikacji. Jednak już przyjrzenie się rysunkom pozwala potwierdzić po- bieżne rozważania poczynione na podstawie macierzy odległości. Widać również, że bieguny zasadniczego wymiaru sporu ideologicznego w Sejmie tworzyli pozostający w stałym konflikcie: ugrupowania rządowe oraz PiS (w siódmej kadencji w towarzy- stwie emancypującej się SP). Nie mniej interesujące wydają się pozycje ugrupowań próbujących zaistnieć obok głównego wymiaru, a nawet stworzyć własny. Jak widać, niemal jednowymiarowa przestrzeń ideologiczna Sejmu szóstej kadencji, w siódmej jest wyraźniej dwuwymiarowa. Zarazem pozycja LiD w szóstej kadencji wydaje się dosyć podobna do usytuowania SLD w obecnej²¹. Bliskość posłów tych partii do koalicji rządowej w „ważnych” głosowaniach tłumaczyć można dbaniem o odróż- nienie się od kreowanego na „partię antysystemową” PiS. „Ważne” głosowania wy- dają się więc w większym stopniu odtwarzać wspomniany wcześniej aspekt ideologii jako platformy komunikacji podmiotów politycznych z wyborcami. Jeśli uwzględnić wszystkie głosowania, okazuje się, że punkty idealne obecnego SLD oraz LiD sprzed czterech lat wskazują na wyraźną opozycję tych ugrupowań do rządzących PO i PSL. Bieżąca obserwacja zachowań i wypowiedzi polityków zdaje się potwierdzać ten opis. Zaproponować można dalsze analizy, które umożliwiłyby pogłębienie zro- zumienia sposobu funkcjonowania ugrupowań w przestrzeni ideologicznej odtwo- rzonej na podstawie głosowań sejmowych.

²¹ W rzeczy samej działacze SLD stanowili trzon dawnego LiD.

- **Wykluczenie z analiz tych głosowań, w których zarządzono dyscyplinę**, pozwoliłoby wykryć tę drugą wspomnianą przeze mnie na początku tekstu, rozumianą bardziej tradycyjnie (mniej strategiczną) ideologię ugrupowań, wymiary „ukryte za chaosem zdarzeń”.
- **Analiza grup głosowań w różnych okresach** – według posiedzeń – pozwoliłaby na obserwację ewolucji przestrzeni w ciągu kadencji. Dzięki takiej prezentacji punktów przestrzeni można nie tylko rejestrować „ruchliwość” ideologiczną ugrupowań czy posłów. Pozwoliłoby to również analizować konsekwencje podziałów ugrupowań i powstawania nowych podmiotów i wreszcie przemieszczania się posłów między ugrupowaniami.
- **Interpretacja wymiarów.** Pogłębionych i precyzyjniejszych interpretacji domagają się też wymiary tak odtworzonej przestrzeni. Metoda skalowania wielowymiarowego służyć może nie tylko do generowania ładnych rysunków, lecz może być pomocna do obserwacji istotnych cech głosowań i powiązania ich z wyodrębnionymi wymiarami. Znajomość przedmiotu głosowań w połączeniu z wynikiem skalowania ułatwi identyfikację aspektów głosowań, które wpływają na proces podejmowania decyzji. Analiza ta będzie przedmiotem osobnego opracowania.
- Analogicznie jak odległości między głosującymi podmiotami (ugrupowaniami, deputowanymi) przy pomocy zaprezentowanego podejścia *ex-post* można określać **dystanse między kwestiami** (uchwałami lub grupami uchwał) poddawanych pod głosowanie. Podstawą ustalenia różnic (dystansów) między głosowanymi kwestiami byłoby porównanie rozkładów poparcia w zbiorze ugrupowań czy też porównanie decyzji pojedynczych głosujących. Otwiera to pole do bardzo interesujących analiz, których efektem byłaby rekonstrukcja odległości między głosowanymi kwestiami. Informacja na temat merytorycznej zawartości poszczególnych uchwał ułatwiłaby interpretację uzyskanych wyników.
- Analiza znaczenia uczestników politycznych zgromadzeń decyzyjnych wymaga w istocie uwzględnienia nie tylko informacji o liczbie mandatów, którymi dysponują kluby, ale również o ich wzajemnych relacjach determinujących często możliwości wchodzenia w koalicje. Jednym ze sposobów pomiaru siły głosujących z uwzględnieniem takich niejednorodnych relacji w zgromadzeniu są tzw. przestrzenne indeksy siły bazujące właśnie na dystansie między głosującymi²². Niniejsza propozycja stwarza znaczne szanse nie tylko do wyznaczania wartości samych przestrzennych generalizacji indeksów, ale również badania ich trafności.

---

²² W światowej literaturze przedmiotu propozycje tego typu indeksów można znaleźć m.in. w tekstach Guillermo Owena (Owen, 1971), Lloyda S. Shapleya (Shapley, 1977), Philipa D. Straffina (Straffin, 1994), zaś w polskiej m.in. w moim artykule (Jasiński, 2003).

Ogólnie rzecz biorąc, wartość indeksu siły danego głosującego można interpretować jako pewną oczekiwaną wartość, np. proporcji liczby głosowań, w których ów głosujący znalazł się w zwycięskiej koalicji i był niezbędny do tego, by wygrać głosowanie. W nomenklaturze teorii gier kooperacyjnych był graczem krytycznym, zaś odpowiedni indeks siły to tzw. indeks Banzhafa. Inne indeksy siły mają rozmaite interpretacje, jednak zawsze da się ich wartości zinterpretować w kategoriach oczekiwań wobec badanej rzeczywistości zgromadzeń decyzyjnych. **Posłużenie się przestrzenią ideologiczną odtworzoną na podstawie realnych głosowań stwarza możliwość badania zgodności wskazań przestrzennych generalizacji indeksów siły z ich interpretacjami i wynikami badania realiów politycznych.** Mam zamiar w przyszłości przedstawić wyniki takich analiz.

- Przestrzenne indeksy siły umożliwiają również wyznaczanie **współczynników ideologizacji zgromadzenia decyzyjnego** (Jasiński, 2003), która może być traktowana jako empiryczna miara polaryzacji ideologicznej zgromadzenia.

3. Uwagi końcowe

Jednym z zasadniczych problemów w badaniach społecznych, w tym badaniach zjawisk zachodzących w polityce, jest pogodzenie dwóch pozornie przeciwstawnych postulatów: rzetelności i trafności badania. Badacze społeczni z zazdrością mogą patrzeć na przyrodników mierzących i interpretujących z powodzeniem zjawiska przyrodnicze. Z reguły problem tkwi przede wszystkim w odpowiednio precyzyjnie sformułowanej teorii badanej rzeczywistości, ze świadomością możliwości i ograniczeń interpretacyjnych. Zaproponowane w niniejszym tekście podejście do ideologii nie rości sobie ambicji ogarnięcia całości zjawisk określanych kolokwialnie ideologią. Pozwala jednak na oddzielenie zagadnień płynnych, dostępnych jedynie w spekulatywnych dyskusjach komentatorów polityki od rzeczywistości dostępnej badaniom empirycznym. Komentarze te mogą zapewne pomóc w zrozumieniu faktów, nie mogą jednak zastąpić badania opartego na faktach. Przedstawiona w artykule metoda odtwarzania przestrzeni ideologicznej *ex-post*, na podstawie rzeczywistych działań polityków, koresponduje z koncepcją ideologii działania obecną we współczesnych teoriach polityki.

Bibliografia

- Aron, Raymond. 1956. *Koniec wieku ideologii*. Paryż: Instytut Literacki.
- Bell, Daniel. 1960. *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*. Glencoe, IL: Free Press.
- Crick, Bernard. 2004. *W obronie polityki*. Warszawa: WN PWN.
- Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: HarperCollins Publishers.
- Fowler, Robert B. 1978. *Believing Skeptics: American Political Intellectuals 1945–1964*. Westport: Greenwood Press.
- Grabowska, Mirosława. 2004. *Podział postkomunistyczny. Społeczne podstawy polityki w Polsce po 1989 roku*. Warszawa: WN Scholar.
- Haman, Jacek. 2001. *Czy w sejmie jest lewica i prawica?* W: Wesołowski, W. (red.) *Obciążeni polityką*. Warszawa: IFiS PAN.
- Hayek, Friedrich. 2012. *Konstytucja wolności*. Warszawa: WN PWN.
- Hotelling, Harold. 1929. *Stability in Competition*. „The Economic Journal” 39: 41-57.
- Jasiński, Mikołaj. 2003. *Stanowisko ideologiczne a znaczenie uczestnika zgromadzenia decyzyjnego*. „Studia Socjologiczne” 1: 139-174.
- Lipset, Seymour, M. 1960. *Political Man. The Social Bases of Politics*. Garden City, New York: Doubleday & Company.
- Lissowski, Grzegorz. 2003. *Wprowadzenie do przestrzennej teorii głosowania*. „Studia Socjologiczne” 1: 9-37.
- Mercik, Jacek, W., Małkiewicz, Andrzej. 2003. *On measuring the attitudes of political parties to the EU – the case of Poland* W: Regional Dimension of Economic Integration in Extending European Union. Błaszczuk, M.M., Kądziółka, A. (red.). *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania i Finansów we Wrocławiu*, Z. 13. Wrocław: Wyższa Szkoła Zarządzania i Finansów, 2003: 177-191.
- Owen, Guillermo. 1971. *Political games*. „Naval Research Logistics Quarterly” 18: 345-355.
- Sartori, Giovanni. 1998. *Teoria demokracji*. Warszawa: WN PWN.
- Sejmmometr. <http://sejmmometr.pl/>.
- Shapley, Lloyd S. 1977. *A Comparison of Power Indices and a non-Symmetric Generalization*. RAND Paper. Santa Monica: Rand Corporation. P-5872.
- Straffin, Philip D. 1994. *Power and Stability in Politics*. W: *Handbook of Game Theory*, Aumann, R.J. and Hart S. (red.). Elsevier Science: 1127-1151.
- Szawiel, Tadeusz. 2002. *Podział na lewicę i prawicę w Polsce po 1989 roku – jego sens i trwałość*. W: Markowski, R. (red.) *System partyjny i zachowania wyborcze. Dekada polskich doświadczeń*. Warszawa: ISP PAN, Fundacja im. Friedricha Eberta.
- Śpiewak, Paweł. 1991. *Ideologie i obywatele*. Warszawa: Biblioteka „Więzi”.
- Żukowski, Tomasz. 1992. *Polska scena polityczna w latach 1991–1992 w świetle wyników wyborów: ciągłość i zmiany*. W: Gebethner, S., Raciborski, J. (red.) *Wybory '91 a polska scena polityczna*. Warszawa: Wydawnictwo Fundacji Inicjatyw Społecznych „Polska w Europie”.

Aneks

„Ważne” głosowania

Szósta kadencja Sejmu RP

Posiedzenie 1

Głosowania: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 17, 20

Posiedzenie 2

Głosowanie 1

Posiedzenie 3

Głosowania: 4, 6, 8

Posiedzenie 4

Głosowania: 1, 2, 7

Posiedzenie 5

Głosowania: 1, 199, 202, 203, 204, 205

Posiedzenie 6

Głosowania: 13, 16

Posiedzenie 7

Głosowania: 15, 20

Posiedzenie 9

Głosowanie 3

Posiedzenie 10

Głosowania: 8, 17, 32

Siódma kadencja Sejmu RP

Posiedzenie 1

Głosowania: 1, 2, 10, 13, 16, 37, 42, 45

Posiedzenie 2

Głosowanie 1

Posiedzenie 3

Głosowania: 6, 9, 11, 25

Posiedzenie 4

Głosowania: 1, 3, 4, 7

Posiedzenie 5

Głosowania: 3, 8, 11, 14, 18, 23, 32

Posiedzenie 6

Głosowania: 7, 11, 13

Posiedzenie 7

Głosowania: 2, 18, 52, 200

Posiedzenie 8

Głosowania: 1, 2, 4, 5

Macierze odległości*Szósta kadencja. Posiedzenia: 1-10. Wszystkie głosowania.***Tabela aneksowa 1. Odległości d^a bazujące na odsetkach wszystkich członków klubu**

	PO	PiS	PSL	LiD	niez.
PO	0	0.57	0.05	0.47	0.38
PiS	0.57	0	0.54	0.23	0.25
PSL	0.05	0.54	0	0.43	0.34
LiD	0.47	0.23	0.43	0	0.27
niez.	0.38	0.34	0.34	0.27	0

Tabela aneksowa 2. Odległości d^a bazujące na odsetkach głosujących

	PO	PiS	PSL	LiD	niez.
PO	0	0.62	0.01	0.51	0.40
PiS	0.62	0	0.61	0.23	0.25
PSL	0.01	0.61	0	0.50	0.39
LiD	0.51	0.23	0.50	0	0.30
niez.	0.40	0.39	0.39	0.30	0

Tabela aneksowa 3. Odległości d^b bazujące na porównaniu modalnych

	PO	PiS	PSL	LiD	niez.
PO	0	0.63	0.00	0.51	0.48
PiS	0.63	0	0.63	0.25	0.30
PSL	0.00	0.63	0	0.51	0.48
LiD	0.51	0.25	0.51	0	0.39
niez.	0.48	0.48	0.48	0.39	0

*Szósta kadencja. Posiedzenia: 1-10. „Ważne” głosowania.***Tabela aneksowa 4. Odległości d^a bazujące na odsetkach wszystkich członków klubu**

	PO	PiS	PSL	LiD	niez.
PO	0	0.70	0.03	0.27	0.32
PiS	0.70	0	0.68	0.58	0.40
PSL	0.03	0.68	0	0.26	0.31
LiD	0.27	0.58	0.26	0	0.38
niez.	0.32	0.31	0.31	0.38	0

Tabela aneksowa 5. Odległości d^a bazujące na odsetkach głosujących

	PO	PiS	PSL	LiD	niez.
PO	0	0.73	0.01	0.29	0.32
PiS	0.73	0	0.73	0.64	0.42
PSL	0.01	0.73	0	0.29	0.32
LiD	0.29	0.64	0.29	0	0.44
niez.	0.32	0.32	0.32	0.44	0

Tabela aneksowa 6. Odległości d^b bazujące na porównaniu modalnych

	PO	PiS	PSL	LiD	niez.
PO	0	0.73	0.00	0.30	0.47
PiS	0.73	0	0.73	0.67	0.40
PSL	0.00	0.73	0	0.30	0.47
LiD	0.30	0.67	0.30	0	0.57
niez.	0.47	0.47	0.47	0.57	0

Siódma kadencja. Posiedzenia: 1-8. Wszystkie głosowania.

Tabela aneksowa 7. Odległości d^a bazujące na odsetkach wszystkich członków klubu

	PO	PiS	PSL	SLD	RP	SP	niez.
PO	0	0.79	0.05	0.66	0.39	0.78	0.21
PiS	0.79	0	0.75	0.21	0.49	0.06	0.62
PSL	0.05	0.75	0	0.63	0.37	0.73	0.21
SLD	0.66	0.21	0.63	0	0.40	0.18	0.59
RP	0.39	0.49	0.37	0.40	0	0.49	0.39
SP	0.78	0.06	0.73	0.18	0.49	0	0.61
niez.	0.21	0.62	0.21	0.59	0.39	0.61	0

Tabela aneksowa 8. Odległości d^a bazujące na odsetkach głosujących

	PO	PiS	PSL	SLD	RP	SP	niez.
PO	0	0.83	0.02	0.71	0.40	0.81	0.21
PiS	0.83	0	0.81	0.19	0.52	0.05	0.65
PSL	0.02	0.81	0	0.71	0.40	0.80	0.21
SLD	0.71	0.19	0.71	0	0.43	0.17	0.65
RP	0.40	0.52	0.40	0.43	0	0.52	0.40
SP	0.81	0.05	0.80	0.17	0.52	0	0.64
niez.	0.21	0.65	0.21	0.65	0.40	0.64	0

Tabela aneksowa 9. Odległości d^b bazujące na porównaniu modalnych

	PO	PiS	PSL	SLD	RP	SP	niez.
PO	0	0.85	0.02	0.72	0.34	0.83	0.27
PiS	0.85	0	0.83	0.20	0.61	0.05	0.60
PSL	0.02	0.83	0	0.74	0.35	0.81	0.27
SLD	0.72	0.20	0.74	0	0.53	0.17	0.62
RP	0.34	0.61	0.35	0.53	0	0.60	0.38
SP	0.83	0.05	0.81	0.17	0.60	0	0.58
niez.	0.27	0.60	0.27	0.62	0.38	0.58	0

*Siódma kadencja. Posiedzenia: 1-8. „Ważne” głosowania.*Tabela aneksowa 10. Odległości d^a bazujące na odsetkach wszystkich członków klubu

	PO	PiS	PSL	SLD	RP	SP	niez.
PO	0	0.73	0.05	0.50	0.54	0.75	0.39
PiS	0.73	0	0.69	0.43	0.48	0.12	0.43
PSL	0.05	0.69	0	0.50	0.54	0.71	0.37
SLD	0.50	0.43	0.50	0	0.30	0.38	0.41
RP	0.54	0.48	0.54	0.30	0	0.47	0.52
SP	0.75	0.12	0.71	0.38	0.47	0	0.41
niez.	0.39	0.43	0.37	0.41	0.52	0.41	0

Tabela aneksowa 11. Odległości d^a bazujące na odsetkach głosujących

	PO	PiS	PSL	SLD	RP	SP	niez.
PO	0	0.77	0.03	0.53	0.55	0.79	0.43
PiS	0.77	0	0.74	0.46	0.51	0.11	0.43
PSL	0.03	0.74	0	0.54	0.57	0.77	0.41
SLD	0.53	0.46	0.54	0	0.31	0.41	0.46
RP	0.55	0.51	0.57	0.31	0	0.49	0.56
SP	0.79	0.11	0.77	0.41	0.49	0	0.42
niez.	0.43	0.43	0.41	0.46	0.56	0.42	0

Tabela aneksowa 12. Odległości d^b bazujące na porównaniu modalnych

	PO	PiS	PSL	SLD	RP	SP	niez.
PO	0	0.83	0.06	0.54	0.60	0.86	0.51
PiS	0.83	0	0.80	0.54	0.63	0.17	0.40
PSL	0.06	0.80	0	0.60	0.66	0.83	0.49
SLD	0.54	0.54	0.60	0	0.40	0.49	0.54
RP	0.60	0.63	0.66	0.40	0	0.60	0.69
SP	0.86	0.17	0.83	0.49	0.60	0	0.43
niez.	0.51	0.40	0.49	0.54	0.69	0.43	0